

Дисертационен труд на тема:

Деинституционализация или реинституционализация на децата в риск в
България – предпоставки, логика и метаморфози

Автор: Стоян Георгиев Михайлов

Научен ръководител: Проф. д-р Петя Любомирова Кабакчиева
Софийски университет “Св. Климент Охридски” Философски факултет Катедра
„Социология“

за присъждане на образователната и научна степен "Доктор"
в професионално направление

3.1. "Социология, антропология и науки за културата"

Рецензент: проф. д-р Румяна Стоилова, Институт по философия и социология при
БАН

1. Кратко представяне на кандидата

Стоян Георгиев Михайлов е редовен докторант , отчислен с право на защита на 22.01.2020г. Журито е утвърдено със заповед на Ректора на СУ „Св. Кл.Охридски” РД 38-106/13.02.2020 г. Спазени са сроковете и минималните национални изисквания. При реализиране на процедурата няма допуснати грешки или нарушения.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Обемът на дисертацията и на използваната литература отговарят на изискуемите стандарти и са напълно достатъчни. Литературните източници покриват широк диапазон от автори в областта на концепциите и подходите, формиращи съвременното разбиране за благосъстоянието на децата. Показано е добро познаване на програмите и индикаторите , използвани от международни и национални институции, ангажирани с грижите и опазването на правата на детето. Дисертантът познава в достатъчна степен изследванията върху социалната работа с деца и е запознат в детайли с процеса на деинституционализация на грижите за деца в България. Дисертацията е структурирана в Увод, пет глави и Заключение. Разделени са литература от използваните нормативни и стратегически документи, графики и таблици онагледяват в достатъчна степен аналитичната част на дисертацията. Точният им брой коректно е указан в автореферата .

В Увода са посочени основанията за социологическия интерес към избраната тема. Направена е обосновка за необходимостта и значението на дисертационното изследване за социалната практика. Самото изследване обхваща период от 19 години , в

които се развива процесът на де-институционализация (ДИ) на грижите за деца в България. Този период е достатъчно дълъг , за да бъдат систематизирани както положителните страни, така и пречките пред неговото оптимално протичане. Добре са формулирани основната теза, обекта и предмета на изследването.

В първа глава е дефинирано понятието за детско благосъстояние през различни теоретични концепции в съвременното разбиране на понятието, както и основните подходи на социалната работа при деца в риск. Дисертантът обръща особено внимание на два основни подхода в съвременната социална работа като най-важни за дисертационното изследване - семейно-общностно центрирания подход, който подкрепя системата и средата около детето и подхода, центриран върху детето , като отделен индивид, при който се работи основно с детето като носител на индивидуални права.

Във втора глава се проследява историческият процес на възникване и етапите през които преминава развитието на институционалната грижа за деца в България. Посочени са основните характеристики и идейните основания за институционалната грижа за деца в социалистическия период между 1944 и 1990г. С това се задават параметрите на социалната грижа за деца , от която се поражда и стартира процесът на де-институционализация в пост социалистическия период и реформите, предприети в края на 90те години на 20 век.

В Трета глава се проследени етапите на процеса на ДИ след 1990г. до момента. Анализирани са нормативните документи, които задават рамката на процеса. Доброто познаване на нормативно-правната рамка, както и на институционалната структура, в рамките на която се осъществява процесът на де-институционализация на грижите за деца е необходима предпоставка за дисертационното изследване.

В Четвърта глава са представени резултатите от провеждането на ДИ според регистрираните административни данни , както и от проведените собствени емпирични проучвания, проведени от дисертанта. Дефинирани са основните понятия за емпиричния анализ и прецизно е изложена методиката на проведените изследвания.

В Пета глава се дава една по-скоро негативна оценка на процеса на деинституционализация - не са постигнати целите, заложи в процеса, не може да бъде констатирано по-високо качество на грижите, в недостатъчна степен се предоставят услуги, които да съответстват на индивидуалните потребности на децата.

В Заключение са формулирани изводите от изследването. Основният е за твърде високата цена на процеса без да бъдат постигнати ключовите цели, което дава

основания на дисертанта да даде заключението за ниската ефективност на изразходваните средства . В дисертацията е констатирана липса на напредък в три от шестте ключови индикатора за успех на процеса на ДИ, което дава основанието за посочената негативна оценка.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Дисертацията съдържа подробен анализ на системата на грижите за деца в България в дълъг исторически период, който се характеризира с различна степен на институционализация на грижите за деца. Тяхното зараждане в края на 19 век, социалистическия период, характеризирани с висока степен на институционализация и последващия процес на деинституционализация, в условията на трансформация на българското общество след 1990 година и промяна на възприетата концепция за детето, за неговото място и роля в обществото. Проследяването на логиката на институционалната грижа за децата във връзка с развитието на концепцията за благосъстоянието на децата е силна страна на дисертацията. Дисертантът подробно характеризира четири периода, в развитието на процеса на деинституционализация в периода на отваряне на българското общество към развитите системи за грижи за деца в Европа от началото на 90 те години на 21 век.

Социологическият подход на дисертацията се доказва чрез прецизното дефиниране на индикатори за оценка на де-институционализацията като процес. По-задълбочено дисертантът се фокусира върху тези индикатори, по които не се наблюдава успех и това прави изследването изключително навременно и полезно. Въвеждането и аргументирането на индикатора за ефикасност на процеса, който отчита високите разходи за едно дете, при намаляване на техния брой в системата на социални грижи, без да се наблюдава подобрене в индикатора за качество, който визира подобряване на развитието и благосъстоянието на детето е твърде тревожен. Предложеният от дисертанта индикатор заслужава внимание и следва да бъде прилаган при оценяване в бъдеще на процеса на ДИ.

Дисертантът е провел собствено емпиричното изследване на мненията на специалистите за различните подходи, прилагани в социалната работа с деца от уязвими и рискови семейства. Направил е съпоставка на различните разбираня на понятието за детско благосъстояние . Този пласт на изследователската работа има важно значение, досега постигането на консенсус между специалистите за целите и смисъла от провежданите реформи е важна предпоставка за техния успех.

Интерес представлява съпоставката , която дисертантът провежда между мненията на професионално ангажираните с грижата за децата в институциите по отношение на разбирането за детето като обект на грижи спрямо детето като активен субект, носител на права и отговорности. Преобладаващото мнение сред специалистите в тази област е изведено в полза на детето като обект на грижи. Подобно съотношение на мненията поставя граници в приложимостта на програмите и мерките, насочени към втората по-малко подкрепяна визия за детето като субект, която на практика го овластява и дава възможност за успешната интеграция след излизане от институционализираните формални грижи. Втората цел, в посока на прилагане на концепцията за резилиенс, посочена в теоретичната част на дисертацията е посочена като по-слабо защитена и подкрепяна от експертите. Това са важни изводи за наличието на възможности, но и на бариери пред по-нататъшното подобряване на системата за грижи за деца.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Проведените собствени емпирични изследвания съдържат приносни моменти в работата на дисертанта. Включването на мненията на широк кръг от заинтересовани страни позволява очертаването както на предизвикателствата , така и на алтернативите за тяхното преодоляване. Анализът на заинтересованите страни е важен за провеждането на оценяващи изследвания на политиките и реформите в социалната сфера.

Положителна оценка заслужава проучването на нагласите по отношение на алтернативната двойка подходи в социалната работа - личностно ориентиран или семейно ориентиран, фокусирани съответно върху подкрепа и развитие на индивидуалната личност или върху подкрепа на общността, развитие на средата, в която детето израства и се формира. Резултатът от проучването показва, че според мнението на специалистите по-добри резултати дава именно подкрепата на семейството, подчертан е отказът на резидентните грижи да се гледа като на единствено възможни, изразява се подкрепа за развитието на мрежа от дневни и консултативни центрове.

Дисертантът е показал чрез проведените емпирични изследвания недостатъчното въвличане на биологичните семейства в процеса на деинституционализация. Това е доказано като една от основните причини за неефективността на процеса на деинституционализация. Недобрата работа с биологичните семейства прави изхода в посока на връщане в семейството , недостатъчно институционално подкрепен. Дисертантът прави извода , че работата с

биологичното семейство е negliжирана в полза на извеждане на децата от семейството с. 156. Проясняването на недостатъчната роля на биологичното семейство в процеса на деинституционализация е важно и затова свидетелстват силните страхове сред уязвимите групи от населението, че децата им ще бъдат отнети. В това убеждават събитията от 2019 година, свързани с масов страх от страна на родителите и спирането на децата от училище под влияние на неверни твърдения. Създалата се масова ситуация на страх и паника сред родителите наложи Министерството на труда и социалната политика /МТСП/ и Агенцията за социално подпомагане /АСП/ в позиция до медиите категорично да опровергават разпространената дезинформация сред семейства в Сливен, Ямбол, Карнобат, че "децата им ще бъдат отнети"¹. Тези събития показаха по един твърде болезнен начин социалната значимост на по-нататъшните оценяващи изследвания в сферата на грижите за деца от уязвими групи в обществото. Много важно е те да бъдат провеждани въз основа на познаването на теоретичните концепции и като резултат от емпирична работа, която се осъществява не единствено като поръчка от институциите, провеждащи съответните политики и реформи, но и от независими академични изследователи. Дисертацията е именно пример за независимо академично изследване.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

В автореферата са посочени три публикации, две от които са самостоятелни, една е в съавторство и трите са по темата на дисертацията. Всички публикации са в академични издания, две от тях са под печат.

6. Оценка на автореферата

Авторефератът е в обем от 33 страници и разкрива вярно, в синтезиран вид основните моменти от дисертационния труд и като такъв отговаря напълно на изискванията за присъждането на научната степен "Доктор".

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

На две места в дисертацията са формулирани различни хипотези - в Увода на с. 11 и в Глава 4, с.111. Същевременно в Заключениеето не е даден ясно формулиран отговор дали тези хипотези се потвърждават или не.

Заключениеето на практика преповтаря в сбит вид основните резултати в дисертационното изследване. Липсва съпоставка на получените резултати с очертаните теоретични концепции и подходи, липсва ясно аргументиране на напредъка,

¹ <https://www.dnes.bg/stranata/2019/10/07/instituciite-v-sliven-vsiava-se-panika-sred-romite.425366>

реализиран от предлаганото изследване в сравнение със съществуващите до момента изследвания по темата.

Препоръчвам в бъдещата си изследователска работа дисертантът да се насочи в емпиричната си работа към по-богат набор от методи на изследвания. Подходящи са изследвания на случаи, дискурсивен анализ на медийни публикации и на политически позиции и изявления на лидери по повод на кризисни ситуации, свързани с грижите за деца. Следва по-широко да се прилагат възможностите на по-широк кръг от изследователски методи, както и възможностите за включването на повече заинтересовани страни. В анализа до момента са недостатъчно използвани мненията на семействата в риск, както и на общностите, живеещи в непосредствена близост до рискови и уязвими семейства.

8. Заключение

Общата оценка на дисертационния труд е, че е добре структуриран, написан е с ясен език, с ползването на адекватен научен апарат. Дисертантът познава добре нормативната база, предходните изследвания по темата, историята на процеса на институционализиране на социалните грижи за деца в риск. Дисертацията представлява завършено усилие, което отговаря на изискванията на Закона за присъждане на образователната и научна степен "доктор".

Проведените емпирични изследвания са прецизни, носят евристичен потенциал и съдържат приносни моменти в достатъчен диапазон, изискуем от Закона. Достигнато е академичното равнище, необходимо за научната степен, която дисертантът защитава. Всичко това ми дава основание да предложа на уважаемото жури да присъди на Стоян Георгиев Михайлов научната и образователна степен „доктор“ в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата.

проф. дсн Румяна Стоилова

София, май 2020